

ŠOLSKI PRIJATEL.

Izhaja vsak torek na pol polji in velja na leto 2 fl. 12 kr. po pošti, 1 fl. 36 kr. brez pošte.

Číslo 22. V torek 31. maja 1853. II. tečaj.

Mladenči! ne plezajte po drevji, in ne mučite božjih stvari.

Tinče, sin kmetijskih staršev je imel slabo navado in posebno veselje po visokih drevesih prederzno plezaje ptičjih gnezd iskati, z njih jajčika pobirati, jih potolči in mladiče nevsmileno mučiti in moriti. — Veselilo je terdoserčniga gerduna razun drugiga terpinčenja tole grozovitno ravnanje, da je vboge živalice na en konec kake v pretreslej položene deske postavil, in jih s krepkim mahlejem na drugi konec nakviško zagnal, ter se nad razmesarjenimi trupli tih revčikov radoval. — Kaj bi bilo z tega nevsmilenca postalo, ko bi bil odrastil, si ljubi moji lahko mislite; alj Bogu se je tega strašnega početja kmalo dosti zdelo. —

Pasel je enkrat domačo živino med nekimi visokimi dobovi in košatimi lipami, na katerih je marsiktera ptičica prepevala in gnezdila. — Tinče po navadi pleza zdaj na eno, zdaj na drugo drevo, luka po vejah in kuka, ter — najde — na visokim votlim dobu hitro kar je iskal. Srečno pripleza do gnezda z mladimi srakami, ktere poln tolovajskega veselja vun pobere. — Med tem je blo poldne, in vsi pastirji so svojo živino domu prignali; le Tončeta in njegove živine ni iz paše. Starši njegovi ga čakajo z obedam in čakajo, pa sinkota le ni. — Zdaj pošljejo ga iskat — in — našla se je živina na polju v škodi; alj Tinčeta ni nikér. Vse popraševanje po njem, vse iskanje in čakanje je bilo zastonj, — ni blo ne duha ne sluha po Tinčetu.

Žalost in skerb njegovih staršev ni za popisati.

Med poštenimi sosedi in prijatli, ki so stariše tolažili, je bil neki hudoben podpihavec, ki je terdil, da je sosed, kterega on z gole gerde nevošljivosti že več let ni terpeti mogel, — vbijavec njih sina. Alj božja previdnost ni dopustila, da bi ti sum razglašen bil, temuč je razodela to skrivnost na čudno vižo. Vstal je tako hud vihar, da je veliko močnih dreves odkoreninil in poderl, med timi je bil tudi dob, na katerim smo Tinčeta z srakami zapustili. — Lastnik tistega drevesa je prišel tje ga ogledat in oklestit — in ko on tako čez skalovje, ki je pod dobam blo, korači — zagleda — o groza! — neko na pol strohnjeno, gujilo človeško truplo. Kakor vkamnjen od straha stoji dolgo tukej in stermi nad to prikaznijo. — Berž, ko se zavé, se zažene v beg, ter demu prisopivši razglasi to čudno strašno novico.

Malo in veliko, vse hiti na tisto mesto. Tudi Tinčetovi stariši tje pridejo, in komaj mertvolo zagledajo, spoznajo že po obleki njih sina, ter z grozovitnim glasam zakričita: Bogu se vsmili! to je naš Tinče, naš ljubi sin!! — Mati njegova se od velike žalosti zgrudijo na tla, in okoli stoječim ni dolgo mogoče blo jih z omedlevice predramiti. — Djali so sosedje smerdlivo truplo Tinčeta na nosilnice, ter ga nesli med groznim jokam in žalovanjem na pokopališče, kjer ga je zdravnik po ces. postavi ogledal, in vzrok njegove smerti kmalo zapazil. Našel je namreč na persih pod srajco nekaj ptičjih kožčic in perja, kar je gotovi dokaz, da je bil on z tički vred iz doba na pečovje padel in tam svoje življenje žalostno končal.

Glejte ljubeznivi moji! kaj pride iz plezanja in nevsmilenega terpinčenja.

Spomnite se forej vselej, kadar vas mika kako stvar mučiti, naj bo z šalo alj z jeze, na Tinčeta; in vedite, da imajo živali tudi občutke kakor mi, pa revice čez svoje terplenje tožiti ne morejo kakor človek; in da neskončno vsmilenega Boga mučenje njegovih nam v prid vstvarjenih živali — jako razžali, in da On nevsmilenca mnogokrat že na tim svetu hudo, gotovo in še hujši pa v večnosti kaznuje.

Josip Raktel.

Nekaj od ljubih živalic.

(Dalje.)

Kat. Alite, da se je vozarju prav godilo, dobil je od g. župana, kar je zaslužil: kakor ti meriš, se bode tudi tebi merilo. Pa zdaj le začnimo kej drugzega.

Otroci, dobro pogledajte te 3 glave. Tale okrogla je človeška čepinja, ta podolgasta je pesja, in ta ostnasta s klunom je vranska. Mi razdelujemo glavo v prednji del glave, v zadnji del glave, v čepinjo in v obraz alj medočje. Vsaka glava ima 22 kosti.

Le prav pogledajte! Hitro bote vidili, da imajo vse tri glave ravno taiste dele, samo v drugi podobi, malo drugače. Te dve globini imenujemo očesne votline (Augenhöhlen) in se znajdejo pri človeku blizo skupaj po ednej na vsaki strani zraven nosa, pri čveteronogatih živalih malo dalej vsak sebi, in pri pticah na obeh straneh glave.

Te dve majhne votlini, ki jih vidite na obeh straneh čepinje ste slušavnice, po njima gre glas, da ga slišimo.

Glejte to je nos; pri človeku je hrustanec le kratek, — pri pticah se ti hrustanec podaljša in na koncu se imenuje kljun; — pri čveteronogatnicah pa je gobec.

To je, le sem glejte! spodnja skranja, pri človeku je podolglasto okrogla, pri čveteronogatnicah bolj ostnasta, pri pticah se pa imenuje spodnji del kluna; pri vsih treh sortah žival se skranja gible, je gibljiva.

Človeško čelo je visoko, pri čveteronogatnicah nizko in poševno, pri pticah se skoraj nič ne vidi in je zadnji del okrogle kosti na klunu.

Notre v votlej čepinji so čutila, in scer so te:

- a) *možgani.* Od možgan naprej se čutnice (tanjke žilice, Nerven), kakor vejice pri rastlinah v treh večjih verstah po človeškem in živalskem truplu raztekajo. Od tih čutnic ponavadno pravimo, da so čutila, ker s timi čutnicami občutimo. Te čutnice segajo od znotraj vun do kože, ki truplo odeja in krije. Po čutnicah čutimo, da je toplo ali merzlo, da nas boli alj nam dobro dene. Ravno tako tudi živina.

Koža po truplu ni povsod enako debela. Tam, kjer je koža tanjša, tudi ložej in hitrej občutimo.

Ste ja že vidili koga jezdit. Le malo je treba konja pod trebuhom s ostrogami dregnuti, o kako začne skakati, kako hitro leteti. Ravno tako hitro občuti živina na vratu.

b) *Očesa*. Glejte! v tih dveh votlinah alj luknicah so očesa, s katerimi vidimo. Oči so imeniten in žlahten dar nebeškega Očeta. Oh kaka sirota je slepec! Komu bi se v serce ne smilila tudi slepa živina! Čudno, čudno je oko stvarjeno! Narprej vidite v očesu nekaj belega, ki se na vse strani premikati in obrniti da, — mi pravimo temu belo v očesu alj pa tudi *rožnica* po nemško Hornhaut. Notre v rožnici vidite spet nekaj okroglega, ki je pri nekterih živalih modro, pri drugih sivo, černo, rumenklasto, rujavo alj drugače barvano. Tej koži pravimo *zvezdica* alj *mavričnica* po nemško Augensterne alj Regenbogenhaut. Notre znotraj za zvezdico je majhen, leči podoben, previdliv mehurček alj mešiček; temu se pravi po nemško Kristalline po našem pa *lečica* alj *vledenička*. Od zvezdice do vledeničke je okrogla, temna črna votlina alj luknica, po nemško Pupille, po slovensko pa *čečica*. Ta čečica se tam, kjer je temno, bolj raztegne in večja postane, da več svitlobe noter v oko priti more, — tam pa, kjer je svitlo, posebno na soncu, se čečica pomanjša in ožja postane, da preveč žarkov v oko ne pride. Za vledeničko v zadnjem koticu je tanjka, tanjka mrežica; ta sega dol iz možganov in se pravi po nemško Sehnerv, po slovensko *vidna čutnica*.

Kar sem vam dones pravil, je bolj težko in dolgočasno. Pa tudi to mora biti. Prihodnič pa spet kaj veselega in kratkočasnega. Le vsi spet pridite!

(Dalje sledi.)

Cesar Rudolf Habsburski.

Vsaki, ki je le poveršno zgodovino prebiral, pozna cesarja Rudolfa Habsburskega prvega očaka naše sedajne slavne vladajoče hiše, ki je gospodaril proti koncu trinajstega stoletja

(1273—1291). Ti je imel voč lepih lastnosti, med katerimi nar bolj slovi njegova vdanost do keršanske vere in njegova ponižnost. Kar prvo zadene, kdo ne ve, da je nekdanj na lovu, ko je duhovna sveto popotnico bolniku nesti srečal, iz konja skočil, se priklonil in duhovna s svetim zakramentom na svoje sedlo posadil; sem pa je potem konja berzdal do bajte, kjer je bolnik ležal. Konja je pa za vselej cerkveni službi podaril, ker se je zavrednega štel, da bi on jezdaril konja, ki je njegovega stvarnika nosil. Ali tej njegovi vdanosti do vere je bila enaka njegova ponižnost in priprostost, ker ni le samo gospodske, ampak tudi revne hiše kmetov obiskoval. Zatorej se mu je tudi večkrat kaj čudnega in smešnega prigodilo. Tako pripovedujejo zgodopisniki, da je nekdanj blizo Magonca šotoril in da se je zimskega časa v to mesto sprehajaj prišel. Ker je bil borno in priprasto oblečen, se poda, ko je močno mrazilo, v odprto hišo nekega peka, da bi se tamkej pri gorki peči nekaj zagrel. Pekinja pa, ki je le po obleki sodila in si mislila, da je prosti vojak, ga ni mogla terpeti; zatorej ga jame pisano gledati, kregati in se začne nad njim rotiti in jeziti, ter zmerja in šunta vojšake, in njih revnega cesarja, ki ljudi s svojimi vojaki nadlegava in tere. Cesar pa vse mirno posluša in se posmehuje. To pekinjo še bolj razserdi, ona ga začne iz hiše poditi, in ko se ji vstavlja in še bolj posmehuje, popade jezna korec vode in ga oblije. Molčé jo cesar v šotorišče odtegne in od tega, kar se je njemu pri peku zgodilo, nobenemu nič ne zine. Opoldne pa pošle svojega služabnika z nekaj skledami, ki so bile z dragimi jedili napolnjene, k ravno tisti pekinji rekoč: da naj ji pove, da to ji pošle tisti vojak, ki ga je davej v svoji hiši oblija. To slišati, se pekinja močno prestraši, ker se je zmislila, da bi bil vtegnil tisti vojak cesar biti. Tedaj teče hitro v cesarjevo šotorišče, se poda naravnost v jedilno sobo, kjer je bilo pri mizi s cesarjem veliko gostov zbranih, pade pred cesarja na kolena, ter ga s solzami prosi, da bi ji njeno prederznost in lahkomišlenost odpustil. Na to se cesar ko zjutrej posmehuje, ji veli vstati, in za kazen vse očitno in razločno pred svojimi gostmi povedati, kar se je bilo zjutrej zgodilo. Žena rada to stori. Gostje

se začnejo smejati. Pekinja pa, ki se je poprej bala in trepetala, je sadaj, ko je bila kazen prestala, vesela proti domu poskakovala. Čiargo.

Vsegamogočni.

V nebesih stanuje no tam je doma,
Kde neha vsa žalost in britkost serca,
Pa tudi na zemlji naj skrivnejši kot
Mu dobro je znani, ja on je povsot.

On vkaže na večer naj zvezde goré,
Da hvali in ljubi ga naše serce,
On duhom nebeškim veselje deli,
No reče naj sonce no mesec bliši.

Pa tudi na zemlji vse viža stvari,
Naj bolj za človeka očinsko skerbi,
Clo angelu vkaže naj varih mu bo,
Naj brani naj pelje ga v sveto nebó.

Tam v morji globokem On ribe živi,
On ptice na nebu no v gaji redi,
Clo črvčeka v prahu potrebnosti zna,
V odločenem času mu hranico da.

On zimo pripelja, za zimoj spomlad,
Po letu na drevju navesi nam sad,
Na zemlico suho dežiti pusti,
No vkaže stoterni naj sadek rodi.

Vse stvari na zemlji pred Njim so le prah,
On z bliskom no treskom nažene vse v strah,
On migne, kda nebo povlečiti se ma,
On vladar no vižar je cel'ga svetá.

Na Njega zavpaj prijatelj vsikdar,
Ne boj se, ne javči, ne toži nikar,
Če lilje oblaci no ptice redi,
Tim bolj še za tebe, o človek, skerbi!

F. Šrol.

Listonoša.

* *iz Gorice.* Vam moram svoje misli razodeti, ki so se v meni obudile, ko sim *listonoša* iz Kranjskega (Šolski prij. 26. aprila 1853, str. 135—136.), zavoljo večkrat že omenjenega *estanoeljenja istine* bral. Da bi se vložitevna istina vikši od 50 fl. nikar ne odločila, sim tudi jaz ravno te misli. Ali kar častiti dopisnik pravi, da bi vsak družnik, ki bi to istino splečal, ne le do svoje smerti družtvenih bukev prejemal, ampak tudi to pravico komu drugemu po svoji smerti sporočiti mogel, mi ne gre prav v glavo. Jaz, kar mene zadene, bi raji bil te misli, da ako možje, ki so čez 50 let stari, po petdeset goldinarjev ali v enem letu, ali pa saj v petih letih položé, zamorejo *samo enemu* to pravico sporočiti, ki bode do svoje smerti bukve našega družtva zastonj dobival, ali ko tudi ta vmerje, je ne more več kakemu tretjemu dati. Ako pa kdo istino od 50 gld. položi, ki še ni 50 let dosegel, bine imel pravice, tega storiti. On naj bi dobival bukve, dokler on živi, z njegovo smertjo pa bi imela njegova dotična pravica konc. Ako bi pa kdo za kako moralno telo, kakor so knjižnice ali druge družtva, pravico pridobiti hotel, da bi jim naše družtvo vse svoje bukve *vedno* zastonj pošiljalo, bi bilo menda tudi prav, da bi kej več istine položil, morda 80 gld. ali 100 gld., ali na enkrat, ali pa v petih ali v desetih letih. Tako bi se našemu družtvu pomagalo, in tudi družtveniki bi menda s tem zadovoljni biti zamogli. Ako bi pa gosp. dopisnikove besede nepogojno veljavnost zadobile, bi naše družtvo več škode kot dobička pri tem imelo; zakaj moralne telesa, ki ne umirajo, ampak vedno naprej ostajajo, bi na vedno pravico vživale, ki bi jo do družtvenih knjig imele, ako ravno ni zanje veči istine položene, kakor za privatne osebe, katerih pravica bi ali z njih smertjo ygasnula, ali saj s smertjo tistega, kteremu bi jo pri svojem odhodu iz tega sveta izporočili. Jaz menim toraj:

1. Vsakemu družtveniku naj se na voljo pusti, ali hoče istino omenjeno vložiti, in se s tem vsega družtega plačanja oprostiti; ali pa letno plačilo vsakoletno, kakor do zdaj odrajtovati.

2. Vložitevna istina za privatne osebe naj ne bo vikši od 50 gld.; za moralne osebe pa, n. pr. bravne društva, bukvarnice itd. naj ne bo vikši od 100 gld.
3. Rečena istina naj se ali ob enem plača, ali pa v petih letih po deset ali po dvajset goldinarjev.
4. Privatne osebe, ki so čez 50 let stare, imajo pravico vse bukve zastonj dobivati, ki jih bode društvo na svetlo dajalo, do svoje smerti; zamorejo pa to svojo pravico komu drugemu prepustiti, da jo bode tudi on še do svoje smerti vžival.
5. Privatne osebe, ki niso še petdesetega leta svoje starosti dosegle, položé 50 gld., ali njih pravica do družtvenih bukv vgasne z njih smertjo.
6. Ako bi želel kdo svojo pravico alj po svoji smerti, alj pa tudi še pred smertjo prenesti na kako moralno osebo, se mora še drugih 50 gld. doplačati, da taka moralna oseba na vedno to pravico obderžati zamore.
7. Ako bi kdo popred ta svet zapustil, kakor bi svojih petdeset goldinarjev doplačal, zamore li tedaj kdo drugi v njegovo pravico stopiti, ki, kar rianjka, doplača; sicer pa njegova pravica popolnoma vgasne.

Drobtinčice.

* Ministerski časopis: „der österreichische Schulbothe“ pohvali lepo nektere šole na Koroškem, in scer šole v Kotmari-
vesi (Köttmannsdorf), v Kloštru (Viktring), v Tigričah (Tigring),
in šole v Radwegu; perve dve ste na Slovenskem, poslednje dve
pa na Nemškem.

* Družtvenim knjigam je pridjan popis, iz kterega vsakdo
vidi, koliko slovenskih knjig da je g. Jan. Leon v Celovcu že
založil, in kako hvalevredno za to skerbi, da se vse od njega za-
ložene knjige po celej Avstrii, Nemčii in Rusii razglasijo in pov-
sod po enakej ceni dobijo. Ravno slišimo, da je sedaj na tem,
zlata vredno knjigo: „Blaže in Nežica“ malo popravljeno in no-
vim časom primerjeno spet v natis dati. —